

Opole, 23 września 2024 r.

dr hab. Joanna Ryszka, prof. UO
Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego
Instytut Prawa i Administracji
Uniwersytet Opolski

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Moniki Setkowicz

pt. „Notariusz jako gwarant bezpieczeństwa obrotu prawnego w Unii Europejskiej”

napisanej pod kierunkiem

prof. dr hab. Dagmary Kornobis-Romanowskiej

I. Uwagi wstępne

Niniejszą ocenę rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Setkowicz pt. „Notariusz jako gwarant bezpieczeństwa obrotu prawnego w Unii Europejskiej”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pani prof. dr hab. Dagmary Kornobis-Romanowskiej (Wrocław 2023, ss. 200) przedkładałam jako wykonanie dyspozycji uchwały Rady Dyscyplin Naukowych Nauki Prawne oraz Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 16 września 2024 r. Przewód doktorski prowadzony jest na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669 z późn. zm.), a zatem przedmiotowa rozprawa doktorska została oceniona pod kątem określonych tam wymogów.

II. Ocena wyboru tematyki badawczej

Wybór tematyki przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej należy ocenić pozytywnie. Bezpieczeństwo prawne to stan pożądany przez jednostkę niemal na każdym etapie jej funkcjonowania. Chodzi tu zarówno osobę fizyczną, jak i osobę prawną począwszy od jej narodzin (odpowiednio – powstania) do śmierci (odpowiednio – rozwiązania), łącznie z kwestią dotyczącą dziedziczenia. Niejednokrotnie dla utrzymania pewności obrotu prawnego jest tu niezbędna aktywność notariusza, jako organu zaufania publicznego, realizującego swój publicznoprawny obowiązek jurysdykcji prewencyjnej.

Podjęte w ramach pracy zagadnienie prawne jest aktualne i ważne również ze względu na realizowane w ramach UE swobody rynku wewnętrznego, umożliwiające podejmowanie różnorodnej aktywności przez obywateli Unii, które dla swej skuteczności niejednokrotnie wymagają określonej czynności notarialnej. Z drugiej strony te czynności również mogą być podejmowane transgranicznie, np. w ramach swobody świadczenia usług. W tym ostatnim przypadku widoczna jest rozbieżność stanowisk instytucji unijnych, państw członkowskich, czy samych notariuszy odnośnie możliwości stosowania uzasadnionych ograniczeń w tej aktywności. Czyni to wybór przedmiotowej problematyki jako obszaru badań naukowych w ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej jeszcze bardziej istotnym. Pojawia się bowiem kwestia umocowania notariuszy do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego oraz transgranicznego obrotu prawnego w UE. Brak jednoznacznej odpowiedzi na tak istotną kwestię natury nie tylko teoretycznej, ale także praktycznej uzasadnia poświęcenie temu zagadnieniu odrębnego opracowania naukowego.

Na trafność wyboru tematu niewątpliwie wpływ mają także zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i polityczne oraz związane z tym nowe unijne regulacje prawne. W ślad za nimi zmienia się również zakres i charakter prawny kompetencji notariusza, ukazując jak istotną rolę pełnią oni w tym obszarze, co wymaga pogłębionych badań naukowych, zwłaszcza w kontekście ich transgranicznego charakteru. Można skonstatować, że wybór tematu rozprawy doktorskiej świadczy o umiejętności koncentrowania się na istotnych zagadnieniach prawnych, ważnych tak z punktu widzenia naukowego, jak i praktycznego.

III. Ocena konstrukcji pracy i zastosowanych metod badawczych

Przedstawiona do recenzji praca stanowi zwarte a zarazem kompleksowe opracowanie naukowe (200 stron wraz z bibliografią), na które składają się trzy rozdziały merytoryczne poprzedzone wstępem uzasadniającym wybór tematu rozprawy oraz przedstawiającym problem badawczy, postawione hipotezy i zastosowane metody badawcze. Pracę wieńczy zakończenie podsumowujące przeprowadzone badania. Każdy z rozdziałów merytorycznych został podzielony na skrupulatnie opracowane punkty i podpunkty oraz opatrzone uwagami wstępnymi i wnioskami.

Lektura przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej pozwala dostrzec określoną sekwencję prowadzenia badań naukowych w przedmiotowym temacie. Rozdział pierwszy wprowadza do problematyki podjętej w pracy, konfrontując ze sobą dwa bardzo istotne dla prowadzonych rozważań pojęcia, tj. bezpieczeństwa prawnego i bezpieczeństwa obrotu

prawnego w UE. Taka teoretycznoprawna podbudowa jest podstawą do przeprowadzenia rzeczowej analizy aktywności notariusza w ujęciu stanowiącym przedmiot podjętych badań naukowych. Przedstawiono tu również istotę zasad ogólnych prawa UE oraz poddano analizie zagadnienie bezpieczeństwa prawnego jako jednej z tych zasad. Pozytywnie należy ocenić to, że rozważania naukowe uwzględniły także przestrzeń, w której analizowane tu bezpieczeństwo prawne może być realizowane, szczególną uwagę skupiając na problematyce obrotu prawnego. Rozdział drugi poświęcony został pozycji notariusza w systemie ochrony prawnej UE. Autorka słusznie poddaje w nim analizie zakres tej ochrony przed organami krajowymi państw członkowskich, objętych dyspozycją art. 19 ust. 1 TUE. Na szczególną uwagę zasługują interesujące rozważania poświęcone instytucji notariatu łacińskiego, jako modelu o istotnym znaczeniu dla bezpieczeństwa obrotu prawnego. Są one istotne nie tylko z perspektywy przedstawionej w rozprawie doktorskiej prewencyjnej funkcji notariusza oraz jego relacji w odniesieniu do innych organów ochrony prawnej ale także dowiedzenia głównej tezy pracy. W rozdziale trzecim omówiona została rola i zadania notariusza w wykonywaniu swobód rynku wewnętrznego UE. Dzięki tym rozważaniom praca rozszerza swoje walory o wymiar praktyczny, ukazując dwuwymiarowość aktywności notariusza w tym obszarze. Przedstawiono tu problematykę świadczenia usług notarialnych, szczególną uwagę poświęcając budzącej kontrowersje kwestii dopuszczalnych ograniczeń w odniesieniu do swobody ich świadczenia. Bardzo dobrze, że w ramach tych rozważań analizie poddano także problematykę uznawania kwalifikacji zawodowych notariuszy, jako zagadnienie istotne z punktu widzenia praktycznych możliwości wykonywania tego zawodu w relacjach transgranicznych. Odrębna uwaga została również skupiona na roli notariusza jako gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego w przepływie kapitału na rynku wewnętrznym UE. Dobrym dopełnieniem rozważań na temat roli notariusza w wykonywaniu swobód tego rynku, podkreślając tym samym jej znaczenie, jest rzetelna analiza istoty i zakresu odpowiedzialności notariuszy w ramach swojej aktywności zawodowej.

Zastosowane w rozprawie metody badawcze w postaci metody dogmatycznej i komparatystycznej pozwoliły Autorce na osiągnięcie założonego celu pracy. Przy wykorzystaniu pierwszej z nich, dokonano skrupulatnej analizy i wykładni stosownych przepisów prawa, uwzględniając przy tym poglądy wyrażone w doktrynie i orzecznictwie. Metoda badań komparatystycznych, poprzez zestawienie modeli notariatu funkcjonujących w państwach członkowskich UE, pozwoliła natomiast na wskazanie różnic między nimi, porównanie zakresu czynności notarialnych oraz ocenę, który z nich ma największe znaczenie dla problematyki podjętej w ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej.

IV. Szczegółowa ocena merytoryczna

Wstęp, który rozpoczyna przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską w klarowny sposób pozwala uchwycić kontekst i przedmiot prowadzonych badań oraz zapoznać się z uzasadnieniem wyboru tematu badawczego. Czytelnik może w jasny sposób zidentyfikować co stało się celem podjętych badań, jaką postawiono główną tezę oraz szczegółowe pytania badawcze, które mają pomóc w jej dowiedzeniu (s. 7-11). Biorąc pod uwagę tematykę rozprawy słusznie więc główny problem badawczy skoncentrowano na roli i zadaniach notariusza modelu łańskiego w systemie ochrony prawnej UE oraz w wykonywaniu swobód rynku wewnętrznego UE, jak również na zakresie odpowiedzialności notariusza. Takie kompleksowe ujęcie ukazuje wagę podjętego problemu badawczego, jednocześnie ułatwiając jego zrozumienie a następnie praktyczne wykorzystanie ustalonych wyników. Podjęto dobrą decyzję o przeprowadzeniu badań w kontekście unijnym z uwzględnieniem polskiej regulacji, jako modelu pozwalającego uchwycić istotę notariatu łańskiego. Trafnie wychwycono także praktyczny problem polegający na pogodzeniu wolności gospodarczej w postaci swobody świadczenia usług notarialnych na rynku wewnętrznym UE ze sprawowaniem przez notariusza szczególnej roli w obszarze bezpieczeństwa prawnego, tzn. prewencyjnej ochrony prawnej. Notarialna ochrona prawna w istocie wykracza poza ramy krajowe i staje się transgraniczna, wymagając przez to podjęcia pogłębionych badań w tym obszarze. Na uwagę zasługuje wyraźnie sformułowane stanowisko Autorki przemawiające za „obroną modelu notariatu łańskiego i odejściem od kreowania wolnorynkowej wizji notariatu w UE” oraz „nadaniem priorytetu jurysdykcji prewencyjnej nad wolnością gospodarczą”. Ukazuje to zarówno dojrzałość, jak i odwagę naukową Doktorantki, tym bardziej poprzez wskazanie potencjalnych skutków takiego podejścia, mianowicie „zapewnienie wysokiej jakości usług notarialnych, eliminację sporów prawnych, a przez to odciążenie sądownictwa, a w efekcie (...) zwiększenie skuteczności i sprawności wymiaru sprawiedliwości i całego systemu ochrony prawnej w UE” (s. 8-9). Należy przyznać, że postulat ten jako niezwykle ciekawy, istotny oraz pożądany mógłby zostać odebrany jako zbyt naiwny, gdyby pozostawiono go bez zaproponowania odpowiednich pytań badawczych. Te postawione we wstępie pracy taką sytuację wydają się eliminować, skutkując dociekliwą analizą prawną prowadzoną w merytorycznej części rozprawy doktorskiej.

Rozdział I pracy, poświęcony został kwestiom terminologicznym, istotnym z punktu widzenia podjętej problematyki badawczej. Autorka w sposób oryginalny i profesjonalny prowadzi rozważania teoretyczno-prawne dotyczące zakresu znaczeniowego bezpieczeństwa obrotu prawnego, ukazując jak ważne znaczenie właściwa terminologia odgrywa dla praktyki

prawniczej. Skonfrontowanie ze sobą takich pojęć jak bezpieczeństwo prawne, pewność prawa, praworządność, zasada bezpieczeństwa prawnego, obrót prawny, a także bezpieczeństwo obrotu prawnego pozwoliło Autorce na dokonanie kwalifikacji bezpieczeństwa prawnego jako zasady ogólnej prawa UE, której wyrazem w obrocie prawnym jest bezpieczeństwo tego obrotu. Na uwagę zasługuje ta część rozważań, która poświęcona została różnicom językowym i odmiennym tłumaczeniem tych pojęć w różnych państwach członkowskich. Autorka wykazała, że wynikają one ze specyfiki danego języka urzędowego a nie z odmiennej roli i kompetencji notariuszy, słusznie skupiając się w największym stopniu na polskiej nomenklaturze prawniczej. Z drugiej strony, pozytywie należy ocenić ujęcie kwalifikacja bezpieczeństwa prawnego także z perspektywy unijnej, jako zasady ogólnej prawa UE. Takie podejście do podłoża terminologicznego – bardzo istotnego z punktu widzenia oceny pozycji notariusza w systemie ochrony prawnej UE jest w pełni uzasadnione z punktu widzenia tytułowego pojęcia bezpieczeństwa obrotu prawnego. Pojęcie to jest w związku z powyższym nakierowane funkcjonalnie na działalność notariusza, jako organu ochrony prawnej gwarantującego bezpieczeństwo transakcji prawnej. Niewątpliwie wartościowym jest przedstawienie własnego stanowiska na temat analizowanych w tej części pracy kwestii pojęciowych w oparciu o zaprezentowane poglądy doktryny (np. s. 27). Świadczy to o wysokim poziomie dojrzałości naukowej Doktorantki.

Przechodząc do merytorycznej oceny rozdziału II, u którego podstaw legły rozważania dotyczące pozycji notariusza w systemie ochrony prawnej UE, w pełni podzielam założenie Autorki, zgodnie z którym notariusz pełni szczególnego rodzaju funkcję gwarantującą bezpieczeństwo prawne dla uczestników obrotu prawnego na terytorium UE. Wnioski, do których w tym obszarze doszła poparte zostały rzetelną analizą stosownych regulacji prawa unijnego oraz odpowiadających im przepisów prawa krajowego. Na szczególną uwagę zasługuje przeprowadzenie analizy istoty ochrony prawnej w jej wymiarze następczym jako działalność represyjna oraz uprzednim, jako działalność prewencyjna. Takie ujęcie pozwoliło na klarowne przedstawienie miejsca notariusza w systemie ochrony prawnej UE. Bardzo dobrze należy ocenić skonfrontowanie ochrony prawnej z gwarancją oraz gwarantem jako podmiotem zobowiązanym do zapobieżenia określonemu skutkowi. Na uwagę zasługują także rozważania Autorki dotyczące znaczenia modelu notariatu łacińskiego dla bezpieczeństwa obrotu prawnego jako dominującego wśród państw członkowskich UE. W pełni należy tu wyrazić zgodę, iż model ten zakładający funkcjonowanie notariusza jako organu ochrony prawnej, bezstronnego arbitra oraz funkcjonariusza publicznego z elementami wolnego zawodu,

potwierdza jego rolę jako gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego. W związku z tym, że funkcją notariusza w systemie ochrony prawnej jest ochrona o charakterze uprzednim na uwagę zasługuje rzetelna analiza poświęcona pełnionej przez notariuszy funkcji prewencyjnej. Bardzo cenne rozważania Autorka prowadzi w odniesieniu do ostatniej części tego rozdziału, tj. skonfrontowania notariusza z innymi organami ochrony prawnej. Skutecznie wykazuje tu swoistego rodzaju specyfikę oraz odrębność notariusza względem organów rozstrzygających, organów kontroli legalności i organów pomocy prawnej. W pełni należy zgodzić się z wnioskiem, iż wynika to zasadniczo metodyki wykonywania zawodu notariusza, na którą składa się bezstronność, legalizm, jurysdykcja prewencyjna oraz przymus notarialny.

Przechodząc do oceny merytorycznej rozdziału III poświęconego roli i zadaniom notariusza w wykonywaniu swobód rynku wewnętrznego UE należy wskazać, iż cechują go istotne walory poznawcze tak z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Realizując uprawnienia wynikające z tych swobód stajemy się podmiotami transgranicznego obrotu prawnego. Słusznie zatem przedmiotem swoich rozważań Autorka uczyniła także wpływ prawa unijnego na warunki wykonywania zawodu notariusza oraz zakres i charakter prawny kompetencji, jakie państwa członkowskie powierzają notariuszom. Należy podkreślić, że analiza ta została przeprowadzona w sposób precyzyjny i konkretny. Pozwoliło to Autorce zweryfikować większość dylematów, z którymi zmierzył się Trybunał Sprawiedliwości UE w tym obszarze regulacji prawnych oraz dokonać przekonującej oceny wniosków, do których doszedł. Notariusz w istocie bierze udział w wykonywaniu swobód rynku wewnętrznego w dwojaki sposób, tj. jako prawnik wykonujący wolny zawód na rynku wewnętrznym, stając się podmiotem swobody przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług oraz jako podmiot wykonujący zadania publiczne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa swobody przepływu osób i swobody przepływu kapitału. W pełni zgadzam się z Autorką, że zasadniczą rolą notariusza nie jest wypracowanie zysku, charakterystycznego dla przedsiębiorcy, a sprawowanie jurysdykcji prewencyjnej. Co się z tym wiąże, mowa jest tu o przedmiotowym zapewnieniu bezpieczeństwa obrotu prawnego poprzez prawidłowe dokonywanie czynności notarialnych albo odmowę ich dokonania. Podobnie należy ocenić rozważania dotyczące swobody przepływu osób. W pełni zasadnie Autorka analizie poddaje przepisy rozporządzenia nr 650/2012 oraz nr 2019/1111 dotyczące odpowiednio wprowadzenia nowych czynności notarialnych związanych z dokonywaniem europejskiego poświadczenia spadkowego oraz uznawanie pozasądowych rozwodów w sprawach transgranicznych. Wniosek, iż tego rodzaju aktywność notariusza potwierdza jego status jako gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego

oraz transgraniczną rolę w realizacji swobód rynku wewnętrznego zasługuje na poparcie. Jeśli chodzi o swobodę przepływu kapitału, to rzetelna analiza przepisów dyrektywy 2015/849 skutecznie dowiodła, że na notariuszu spoczywają szczególne obowiązki w zakresie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. W związku z tym, iż funkcja notariusza jako gwaranta bezpiecznego porządku prawnego łączy się z odpowiedzialnością za podejmowaną w tym celu aktywność zasadne jest zatem poświęcenie temu zagadnieniu odrębnej, ostatniej części tego rozdziału. Trafnie uwagę skupiono tu na zakresie odpowiedzialności cywilnej, karnej, dyscyplinarnej i podatkowej notariusza. Tak szczególny reżimem odpowiedzialności w istocie gwarantuje prawidłowość wypełniania zadań, których realizacji podejmuje się notariusz.

Podsumowując powyższą ocenę poszczególnych części przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej należy podkreślić jej kompleksowość i zasadność w odniesieniu do realizacji postawionego celu badawczego oraz wysoką wartość merytoryczną.

V. Ocena strony formalnej

Praca od strony formalnej została sporządzona z poszanowaniem zasad prawidłowej redakcji. Poprawność języka, styl i opracowanie przypisów zasadniczo nie budzą zastrzeżeń. Autorka powołując się trafnie na stosowne regulacje prawne oraz orzecznictwo w prawidłowy sposób podaje ich źródło i sygnaturę. Zdarzają się pewne błędy językowe oraz powtórzenia pozycji w bibliografii, które powinny zostać wyeliminowane w ramach publikacji rozprawy doktorskiej w wersji książkowej.

Po lekturze rozprawy doktorskiej stwierdzam, że mamy do czynienia z pracą o wysokiej wartości naukowej. O świadomości poznawczej Autorki świadczy solidnie przygotowana bibliografia (ogółem – 18 stron), usystematyzowana i uporządkowana w układzie: 1) Wykaz dokumentów; 2) wykaz orzecznictwa; 3) literatura; 4) strony internetowe. W mojej ocenie tak ujęta bibliografia i zawarte w niej źródła zostały prawidłowo dobrane i wykorzystane w recenzowanej rozprawie doktorskiej, choć preferowałabym bardziej szczegółowy podział w poszczególnych kategoriach, tzn. wykaz dokumentów – unijnych i krajowych, orzecznictwo – sądów unijnych i krajowych, literaturę – monografie, artykuły naukowe.

VI. Konkluzja

Recenzowana rozprawa jest wartościowym opracowaniem poruszającym zagadnienia doniosłe i ważne tak z teoretycznego, jak i praktycznego. Autorka dokonuje w niej poprawnej

wykładni norm prawnych oraz w możliwie szerokim zakresie wykorzystuje poglądy doktryny i orzecznictwa. Doktorantka zadbała o poprawność językową i opanowała umiejętność argumentacji prawniczej. Stawiane w pracy wnioski są samodzielne i można je uznać za twórcze.

Mając powyższe na uwadze, jestem zdania, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Moniki Setkowicz spełnia warunki określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.) i stanowi podstawę do podjęcia kolejnych etapów przewodu doktorskiego, zmierzających do nadania Pani mgr Monice Setkowicz stopnia doktora nauk prawnych.

Yacine Ryblier